

ASIA: Sisäisen turvallisuuden selonteko; kehittämislinjaukset

VIITE: Sisäministeriö lausuntopyyntö 02.10.2020 SM2027926 00.01.05.00
SMDno-2019-1708

Invalidiliitto kiittää Sisäministeriötä lausuntopyynnöstä ja pyytää kohteliaimmin Sisäisen turvallisuuden selonteon yhteydessä kiinnittämään huomiota esittämiimme näkökohtiin, puutteisiin ja toimenpide-ehdotuksiin. Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on 30 000 henkilöjäsentä ja 146 jäsenyhdistystä.

Keskitymme lausunnossamme fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden tilannekuvaan sisäisen turvallisuuden eri osa-alueilla, minkä lisäksi esitämme kehittämis ehdotuksemme sekä mahdolliset hallinnolliset vastuutahot. Invalidiliiton edustama henkilöryhmä muodostaa tarkasteltaessa useaa eri elämän osa-aluetta yhden yhteiskunnan haavoittuvimmasta ryhmästä. Näin erityisesti, kun tilannetta tarkastellaan moniulotteisesti sisäisen turvallisuuden eri näkökulmasta. Haavoittuvuuden lisäksi ryhmä kohtaa samanaikaisesti moniperusteista ja risteytettyä syrjintää, ennakkoluuloja ja tietämättömyyttä. Muun muassa näiden syiden takia, on haasteellista saada kokonaiskuva ja eri tilanteiden kumulatiivisia vaikutuksia siten, että niihin voitaisiin helposti puuttua yksittäisillä yhteiskunnan korjaavilla toimenpiteillä. Vammaisilla ja toimintaesteisillä henkilöillä onkin moniperusteista haavoittuvuutta nauttia oikeusjärjestelmän takaamia yhdenvertaisia oikeuksia, vapautta tuntea yhdenvertaisesti turvallisuutta tai välttää epäasiallista kohtelua ja häirintää tai hyväksikäyttöä.

Invalidiliitto haluaa painottaa, että kyse ei ole pelkästään yksilön kokemasta subjektiivisesta pelosta tai turvattomuuden tunteesta. Kyse on useimmiten rakenteellinen ja syvällä yhteiskunnan toimintapolitiikoissa ja toimintakäytänteissä sekä asenteissa oleva ilmiö.

Vammaisten ihmisten turvallisuuden tunteen ja turvallisuuden toteutumisen arvioinnin kehikkona tulee käyttää Suomessa laintasoisesti voimassa olevaa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista (YK:n vammaissopimus). YK:n vammaissopimus tulee huomioida läpileikkaavaksi sisäisen turvallisuuden toteuttamisen toimenpiteissä.

YK:n vammaissopimuksen 1 artiklan mukaan yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille ihmisille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten ihmisten synnynnäisen arvon kunnioittamista. Yleissopimuksella luodaan sopimuspuolille velvollisuuksia vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumiseksi täysimääräisesti. Keskeisiä periaatteita ovat yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, vammaisten ihmisten osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan sekä esteettömyys ja saavutettavuus.

Asumisen turvallisuus art. 9, 11, 19

Fyysisesti vammaiset ja toimintaesteiset ihmiset asuvat monin eri tavoin. Valtaosa asuu yhä enenevässä määrin tavallisessa asuinkannassa. Asumisen integraation tavalliseen asuinkantaan mahdollistaa sosiaali- ja terveydenhuollon kotiin tuotavat palvelut sekä vaikeavammaisille vammaispalvelulain erityispalvelut. Turvallisuuskulmasta huomioiden, useat turvallisuuspuutteet liittyvät ennalta-arvaamattomiin tapahtumiin joko yhteiskunnan tieto- ja sähköverkossa, hälytysjärjestelmien ennalta-arvaamaton rikkoutuminen, toimintakyvyn kannalta välttämättömän apuvälineen rikkoutuminen tai sovitun apuun liittyvän palvelun toteutumattomuus. Myös tulipalot ja vesivahingot voidaan lukea näihin.

Yhteiskunnan palvelujen sähköistyessä ja sen tuodessa erilaisia asumisen turvallisuuden välineitä osaksi arkea, luo se samalla niistä riippuvaisille ja erityisesti yksineläville merkittäviä turvallisuusriskejä. Jos esimerkiksi sähkökatkon takia hälytysjärjestelmä ei syystä tai toisesta toimi, ei välttämättä sängystä kyetä ulkomaailmaan avunpyyntöjä välittämään. Näin myös monien muiden sähköllä toimivien välineiden osalta.

Kuntien vammaispalvelujen tulisi vammaispalvelulain 9 §:n 2 momentin mukaisten välttämättömien ja kohtuullisten asunnonmuutostöiden kustannusten korvauksista päättäessään ottaa huomioon muiden seikkojen ohella asunnon turvallisuus vammaisten ihmisten näkökulmasta. Kunnat hylkäävät usein asunnossa (lähinnä omakotitalot ja rivitalot) olevan toisen uloskäynnin muuttamisen asunnonmuutostöin esteettömäksi.

Vammaispalvelulain tarkoittamalle vaikeavammaiselle henkilölle tulisi korvata mahdollisuuksien mukaan toteuttavissa olevan esteettömän poistumistien (varauloskäynti) rakentamisesta aiheutuvat kustannukset.

Myös asumispalvelujen toimintayksiköissä tulee kiinnittää nykyistä vahvemmin huomiota niin asiakasturvallisuuteen. Asiakasturvallisuus tulee nähdä turvallisuutena suhteessa itse asumispalveluihin ja sen toteutumiseen sopimusten mukaisesti. Tämän lisäksi asiakasturvallisuus tulee nähdä laajana asumisturvallisuutena suhteessa toimintayksikön ympäristöön ja myös muihin asiakkaisiin. Invalidiliiton valtakunnalliseen neuvontaan on tullut tietoja toisen asukkaan aiheuttamista vaaratilanteista toimintayksikössä asuvalle asiakkaalle. Tiedossa on myös tapaus, jossa asukas oli ilmoittanut toisen asukkaan väkivaltaisesta käyttäytymisestä ja uhkailusta. Lopulta asukas oli tappanut toisen asukkaan.

Toimenpide-ehdotus: Luodaan poikkihallinnollinen vastuu sosiaali- ja terveystoimen, pelastustoimen kesken turvata tavallisessa asuinkannassa olevien vaikeavammaisten henkilöiden avun ja toimintakyvyn turvaaminen. Vastuutahot Sosiaali- ja terveystoimen, Sisäministeriö.

Vammaisten ihmisten yleinen yhdenvertaisuuden toteutuminen asumisessa art. 5 ja 9

Jokaisen tulisi voida asua turvallisesti omassa kodissaan ja tehdä kotiympäristössään turvallisuuden takaamiseksi tarvittavat muutokset, joita esim. muuttunut tapa liikkua tai toimia voi edellyttää. Tämä pitäisi koskea myös taloyhtiöitä ja taloyhtiöiden vastuulla olevia tiloja, kuten porrashuoneita ja sisäänkäyntejä. Hätätilanteissa, joissa poistuminen rakennuksesta perustuu ihmisten omatoimisuuteen, on varmistettava, että omatoiminen poistuminen on mahdollista yhdenvertaisesti kaikille, riippumatta henkilön tavasta liikkua tai toimia.

Yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaan kohtuullisia mukautuksia vammaiselle koskeva sääntely kattaa tavaroiden ja palveluiden tarjoajat mutta asunto-osakeyhtiöiden asema on harmaalla vyöhykkeellä. Invalidiliittoon on tullut lukuisia yhteydenottoja vammaisilta henkilöiltä liittyen asunto-osakeyhtiöiden käytäntöihin liikkumisen apuvälineen säilytyksessä, esteettömissä parkkipaikoissa, yksityisen pysäköinninvalvonnan käytössä ja vammaisen pysäköintiluvan haasteissa sekä vammaispalvelulain mukaisten asunnon muutostöiden tai laitteiden asentamisessa. Esimerkiksi sähköinen ovenavauslaitteen asentaminen edellyttää taloyhtiön suostumusta, vaikka on olemassa vammaispalvelulain mukainen päätös. Asunto-osakeyhtiöiden vastuu kohtuullisten mukautusten tekemiseksi vammaisille henkilöille olisi perusteltavissa vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden kannalta asumisessa. Pelkkä sopimusoikeudellinen konstruktio, kuten huoneenvuokrasopimus tai vähemmistöosakkaan suoja asunto-osakeyhtiöissä, ei ole varmistanut käytännössä vammaisten henkilöiden oikeussuojaa asumisessa.

Vammaisten asumisen turvallisuuteen liittyy monia osatekijöitä. Asunto-osakeyhtiölakiin tulisi kirjata taloyhtiön vastuulle kuuluvasta palovaroittimen asentamisesta ja toimintavarmuudesta huolehtimisesta (mm. pariston vaihto). Runsaslumiset talvet aiheuttavat lumen vangeiksi kotiinsa jääville fyysisesti vaikeasti vammaisille riskin pelastautumisessa, koska pelastustietkin voivat olla muutaman päivän lumen peitossa.

Toimenpide-ehdotus: Invalidiliiton näkemyksen mukaan jatkossa tulisi arvioida myös, voidaanko asunto-osakeyhtiöt asettaa yhdenvertaisuuslain piiriin. Vastuutahot Oikeusministeriö, Ympäristöministeriö, Sisäasiainministeriö.

Asuinympäristön ja liikkumisen erityistarpeet myös apuvälineillä art. 9, 18, 20

Invalidiliitto katsoo, että eri tavoin liikkuvien ihmisten liikkumisen erityistarpeet ja edellytykset tulee huomioida yhtenä yhdenvertaisuuden mittarina mm. liikkumisen palveluiden toteuttamisessa. Osana tätä kokonaisuutta ovat toimivat ja turvalliset liikkumisen palvelut; saavutettavat taksipalvelut sekä julkinen liikenne. Liikkumiseen kytkeytyy myös esteetön liikkumisympäristö kevyenliikenteen väylineen ja katualueineen, jossa huomioitavaksi tulee eri tavoin liikkuvien ihmisten ja erilaisia liikkumisen apuvälineitä käyttävien ihmisten tarpeet. Myös näiden alueiden kunnossapito korostuu tapaturmien ehkäisyssä ja väylien turvallisessa käytettävyydessä, mikä lisää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Tämä käsittää esteettömän liikkumisen ilman tasoeroja ja rappusia pyörätuolilla ja muilla pyörällisillä apuvälineillä, apuvälineellä tapahtuvan siirtymisen kulkuneuvon ja apuvälineen säilyttämistä kulkuneuvossa sekä poistumisen kulkuneuvosta.

Asuinympäristöt, kuten muutkin julkiset ulkotilat tulee suunnitella ja toteuttaa siten että kaikki voivat käyttää niitä yhdenvertaisesti ja turvallisesti. Mahdolliset vaaranpaikat, kuten liikennealueiden risteyskohdat ja tasoerot tulee tunnistaa ja niiden suunnitteluun ja toteutukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota (Maankäyttö- ja rakennuslaki, asemakaavat ja rakentamistapaohjeet).

YK:n vammaissopimuksen ja yhdenvertaisuuslain keskeisiä ja läpileikkaavia periaatteita ovat vammaisten henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus. Näiden keskeisten periaatteiden toteutuminen edellyttää vammaisten henkilöiden tosiasiallisten mahdollisuuksien lisäämistä turvalliseen asumiseen valitsemassaan asunnossa mutta myös turvalliseen liikkumiseen kotinsa ulkopuolella.

Invalidiliittoon tulleiden neuvonnan valtakunnallisissa palvelupyynnöissä on kuvattu vaaratilanteita, joihin vammaiset ihmiset ovat joutuneet onnettomuustilanteissa kodeissaan ja niiden ulkopuolella. Esimerkiksi tilanteessa, jossa vammaisen henkilö on pudonnut maahan siirtyessään ajoneuvostaan pyörätuoliinsa, ovat viranomaisohjeet avun hälyttämisestä olleet sekavat. Asiakas on ohjattu yleisestä hätänumerosta 112 ottamaan yhteys sosiaalipäivystykseen, josta häntä on puolestaan kehoitettu soittamaan uudelleen hätänumeroon. Ohjeistuksen pitää olla mahdollisimman selkeää ja yksiselitteistä. Viranomaisten velvollisuutena on huolehtia avun ohjaamisesta vahinkopaikalle siitä tavalla tai toisella tiedon saatuaan esim. virka-apupyynnöin.

Toimenpide-ehdotus: Liitetään käynnissä olevaan liikenneturvallisuusstrategian valmisteluun ja muihin valtakunnallisiin suunnitelmiin ja strategioihin laaja-alainen valtakunnallinen yhdenvertaisen liikkumisen strategia, jossa erityisesti huomioitu omina kohtinaan myös vammaisten ja muutoin toimintakyvyltään rajoittuneiden kansalaisten liikkumisen kokonaisuus ja sen yhdenvertaisuuden toteutuminen. Esteetön julkinen liikenne asetetaan valtakunnalliseksi tavoitteeksi ja esteettömyys vaaditaan osaksi julkisia hankintoja. Luodaan yleinen turvallisuusstrategia vammaisten ihmisten turvallisuuden lisäämiseksi avun saantiin onnettomuustilanteissa. Vastuutaho: Liikenneturva, Liikenne- ja viestintäministeriö, Ympäristöministeriö, Sisäministeriö.

Kuntoutuksessa ja apuvälineissä korostuu yksilöllisyys art. 26

Fyysisesti vammaiset ja toimintaesteiset ihmiset tarvitsevat usein itsenäisen toimintakyvyn tukemiseksi laaja-alaisesti eri elämän osa-alueilla suoriutuakseen hyvinkin erityyppisiä apuvälineitä. Tällä hetkellä apuvälinepalvelut on järjestetty hyvin hajanaisesti. Niiden saamisedellytykset vaihtelevat kuten myös apuvälineiden laatu. Merkittäviä ongelmia on havaittu vaativissa erityistason sähköisten apuvälineiden huoltoon ja korjaukseen liittyvässä prosessissa, joka pahimmillaan apuvälineen rikkoutuessa yllättäen voi johtaa sitä tarvitsevan ihmisen jäämistä sänkyyn, pois töistä tai mahdollisesti peräti väliaikaisesti sairaalahoitoon. Yksilöllisiin tarpeisiin vastaavat apuvälineratkaisut pitää suorittaa joutuisasti ja hoitotakuun puitteissa. Eduskunnan oikeusasiamies antamassaan ratkaisussa 10.12.2019 EOAK/5093/2018, katsoi HUS:n viivytelleen

lainvastaisesti sähköpyörätuolin luovuttamisessa. Apuvälineprosessi kesti 9 kuukautta ja ylin laillisuusvalvoja katsoi ostopalvelun ratkaisuksi, mikäli hoitotakuun rajat uhkaavat ylittyä. erityistä

Toimenpide-ehdotus: Kuntoutuskomitean kirjaukset tulee saada toimintaan, jotta yksilöllisistä tarpeista lähtevä kuntoutus toteutuu riittävästi ja oikea-aikaisesti, mukaan lukien apuvälinepalvelut. Erityisvaativiin apuvälineisiin tulee luoda päivittäinen korjaus- ja huoltopäivystys hätätilanteita varten. Vastuutaho: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Työympäristö art. 9

Vammaiset ihmiset kohtaavat laaja-alaista syrjintää jo työhön rekrytoitaessa ja työyhteisöissä. Työympäristön esteellisyys tai toimimattomuus ei saisi olla esteenä rekrytoinneissa. Työntekijöiden moninaisuus tulisi ottaa laajasti huomioon myös poistumis- ja turvallisuusselvityksiä tehtäessä, jotta jokainen työntekijä voisi kokea olevansa työyhteisönsä tasavertainen jäsen. Työntekijöitä ei voida saattaa eriarvoiseen asemaan myöskään hätätilanteissa.

Toimenpide-ehdotus: Strategia eri tavoin työyhteisössä toimintakyvyltään olevien työntekijöiden turvallisuuden parantaminen osana turvallisuusstrategiaa. Vastuutahot: Sisäministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriö.

Palvelujen kuluttaja-asiakkuus art. 5, 8

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on vuodesta 2015 lähtien linjannut reilut 20 ratkaisua yhdenvertaisuuslain perusteella. Tilanteissa on ollut eri tavoin kyse vammaisen kuluttajien oikeudesta saada yhdenvertaista palvelua yritykseltä. Tilanteissa vammaisen asiakas on joutunut tilanteessa syrjinnän kohteeksi.

Toimenpide-ehdotus: Vammaisten ihmisten kuluttajaoikeudellisen suojan parantaminen. Vastuutaho: Oikeusministeriö.

Rikoksen uhrina oleminen ja oikeussuoja art. 8, 9, 12, 13, 16

Vammaiset henkilöt ovat haavoittuvan asemansa takia viharikosten kohteena. Viharikoksen määritelmää ei ole rikoslaisissa, mutta käytännössä vammaisuus toimii siinä vaikuttimena rikosentekopäätökselle. Oikeusministeriöllä on aiemmin ollut *Against hate* –hanke, jossa myös vammaisuusnäkökulmaa on käsitelty. Nyt uusin hanke on Tiedolla vihaa vastaan –hanke, jonka tavoitteena on viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn kehittäminen.

Poliisiammattikorkeakoulun vuosittaisesta viharikostilastosta (2019) käy ilmi, että hyvin vähäinen

määrä viharikoksia on ilmoitettu poliisille 44/899 kpl. Vammaisiin kohdistuva rikollisuus on ns. piiloon jäävää rikollisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle vammaisuuden takia syrjintäilmoituksia tehdään enintään kaikista syrjintäperusteista eli yli 200 kpl vuodessa. Invalidiliiton mielestä pitäisi poliisiammattikorkeakoulun viharikostilastojen lisäksi kerätä systemaattisesti tietoa vammaisiin kohdistuvista viharikoksista ja tehokkaasti puuttua niihin kouluttamalla poliiseja, asianajajia, syyttäjiä ja tuomareita eli kaikkia oikeusjärjestelmään kuuluvia viranomaisia ja muita toimijoita.

Vammaisten ihmisten oikeussuojaa rikoksen uhrina tulee parantaa. Rangaistusten koventamisperusteet vammaisiin ihmisiin kohdistuvissa rikoksissa tulee nähdä ennaltaehkäisevänä keinona. Rikoslain 5 §:ssä (8.5.2015/564) on säädetty rangaistuksen mittaamisessa sovellettavista koventamisperusteista. Mainitussa lainkohdassa oleva luettelo on tyhjentävä. Rikoslain 5 §:n 1 momentin 4-kohdassa on säädetty mm. että rikoksesta tuomittavaa rangaistusta mitattaessa on rangaistusta kovennettava kun rikoksen tekemisen vaikuttimena on ollut sen kohteena olevan henkilön vammaisuus.

Kyseinen lainkohta on lisätty rikoslakiin vasta vuonna 2015 ja oikeuskäytännössä ei ole vielä juurikaan ollut tapauksia, joissa rangaistusta olisi kovennettu uhrin vammaisuuden perusteella. Toisaalta Poliisiammattikorkeakoulun kokoamien rikollisuutta luokittelevien tilastojen sekä yhdenvertaisuusvaltuutetulle tehtyjen kantelujen perusteella vammaisiin henkilöihin kohdistuneet rikolliset teot sekä yhdenvertaisuuslain tarkoittamalla tavalla syrjivät teot ovat lisääntyneet.

Pidämme tärkeänä julkisesti tuotetun tiedon lisäämistä vammaisiin kohdistuvien lainvastaisten tekojen paheksuttavuudesta.

Invalidiliitto on esittänyt rikoslakiin myös erityisen viharikossäännöksen kirjaamista, joka pelkästään nykyisen rangaistuksen koventamisperusteiden sijaan kattaisi riittävän tuntuvalle rangaistusuhkalla henkeen ja terveyteen sekä yksityisyyden suojaan liittyviä tekoja.

Invalidiliitton tulleiden valtakunnallisen neuvonnan palvelupyynnöissä kuvataan tilanteita, joissa vammaisen henkilö on kohdannut väkivallan tai muun pelottavaksi kokemansa tilanteiden uhkaa. Henkilöt ovat soittaneet kyseisissä tilanteissa poliisille. Poliisi on saattanut poistaa henkilön välittömästä läheisyydestä tai määrännyt lähestymiskiellon. Lähestymiskieltoja on kuitenkin rikottu, ja vammaiset henkilöt ovat kokeneet jäävänsä tilanteissa ilman turvaa. Tarvitaan vaihtoehtoisia tehokkaampia keinoja vammaisten henkilöiden suojaamiseksi. Onkin tärkeää tehostaa viranomaisten ja järjestöjen välistä yhteistyötä.

Seksuaalirikossäännöksissä seksuaalisen hyväksikäytön pykälä näyttää sallivan laitoksessa tai sairaalahoidossa olevan vammaisen oikeusaseman olevan muita heikompi, koska rangaistusuhka on vain sakkoa – 4 vuotta vankeutta, vaikka tahdonvastainen yhdyntä sisältyy seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Raiskauksesta rikoksena on säädetty 1 vuotta – 6 vuotta pelkästään perusmuotoisena rangaistavaksi.

Vammaisen naisen riski joutua rikoksen uhriksi on moninkertainen muihin naisiin verrattuna. Tämä koskee erityisesti vaikeasti vammaisia ja kehitysvammaisia naisia. YK:n vammaisoikeussopimus artikla 6 (Vammaiset naiset ja tytöt) tunnistaa vammaisten naisten ja tyttöjen erityisen haavoittuvan aseman. Sukupuolisensitiiviset ja esteettömät turvakotipalvelut ovat lähisuhdeväkivaltatilanteissa erityisen merkittäviä. Vaikeasti vammaisen ihminen on muutenkin erityisessä riippuvuussuhteessa muiden antamasta avusta kuten henkilökohtaisesta avusta. Tietyntyylinen riippuvuussuhde altistaa rikoksen uhriksi joutumiselle ja kaltoinkohtelulle. Fyysisesti

vammaisia lapsia puolestaan kosketaan pelkästään avustamisen ja hoidon antamisen yhteydessä muita lapsia enemmän. Tämä lisää riskiä myös hyväksikäytölle tai häirinnälle. Lopuksi voin todeta, että vammaisten miesten kohtaama väkivalta vaatisi lisää selvityksiä, koska se on ollut yhteiskunnassa tabu.

Vammaisen henkilön riippuvuussuhde toisen henkilön antamasta avusta altistaa rikoksen uhriksi joutumista. Fyysisesti vammaisia lapsia puolestaan kosketaan pelkästään avustamisen ja hoidon antamisen yhteydessä muita lapsia enemmän. Tämä lisää riskiä myös hyväksikäytölle tai häirinnälle. Lopuksi voin todeta, että vammaisten miesten kohtaama väkivalta vaatisi myös lisää selvityksiä, koska se on ollut yhteiskunnassa tabu.

Toimenpide-ehdotus: Määritellään vammaisuus osaksi viharikosta rikoslakiin. Laaditaan valtakunnallinen strategia osaksi vammaisten ihmisten syrjinnän, viharikosten ja hyväksikäytön estämiseksi. Lähestymiskieltojen tai muita tehokkaampia keinoja vahvistetaan haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden suojaamiseksi. Vastuutahot: Oikeusministeriö, Sisäministeriö.

Vammaiset naiset art. 6, 16

YK:n ihmisoikeussopimukset asettavat veloitteen kiinnittää erityistä huomiota moniperusteiseen haavoittuvaisuuteen kuten jos henkilö on vammainen ja nainen tai vammainen ja tyttölapsi - ja hänellä voi olla myös muita haavoittuvuutta lisääviä ominaisuuksia kuten kulttuurista, kieli tai uskonto. Sisäministeriön selvityksen mukaan vammaisten naisten väkivaltakokemukset kolminkertaisia valtaväestön naisiin verrattuna. Vammaisfoorumin kyselyn mukaan vammaiset naiset kokevat väkivaltaa enemmän kuin vammaiset miehet. Vammaisten henkilöiden sukupuoleton kohtelu kasvattaa vammaisten naisten ja tyttöjen haavoittuvuutta, etenkin seksuaalisen väkivallan uhrina. Vammaisten naisten ja tyttöjen kokemaa väkivaltaa ei aina tunnisteta tai oteta vakavasti. Vammaiset naiset ja tytöt ovat usein palveluissa väliinputoajia, jos palvelut eivät ole saavutettavia tai esteettömiä, tai tietämättömyys tai asenteet tulevat vastaan. Vammaisten naisten ja tyttöjen haavoittuvuutta lisää heidän näkymättömyytensä.

Toimenpide-ehdotus: Tutkittua tietoa ja tilastoja tarvitaan enemmän sukupuoleen perustuvat näkökohdat huomioiden. Asiantuntijoita ja ammattilaisia tulee kouluttaa esim. vammaisten naisten ja tyttöjen kohtaamaan väkivaltaan, sen ilmenemismuotoihin ja erityispiirteisiin. Palveluiden tulee olla saavutettavia ja esteettömiä. Vammaisille naisille ja tytöille tulee luoda edellytykset päästä palveluiden pariin (huom. erityispalvelujen kuten vammaispalvelujen tarve kuljetuspalvelu ja henkilökohtainen apu). Vastuutaho: THL, Sosiaali- ja terveysministeriö.

Vammaiset lapset ja nuoret art. 7

Kouluterveyskyselyn mukaan toimintarajoitteisilla nuorilla on kaksinkertainen todennäköisyys kokea fyysistä uhkaa sekä kolminkertainen todennäköisyys syrjivää kiusaamista tai seksuaalista väkivaltaa. Erityisen haavoittuvassa asemassa tässä ovat nuoret vammaiset tytöt. Vammaisten lasten ja nuorten turvallisuutta koulussa tulisi selvittää tarkemmin ja laatia sen mukaisia ehkäiseviä toimenpiteitä.

Toimenpide-ehdotukset: Vammaisten lasten ja nuorten syrjintään, hyvinvointiin ja terveydentilaan liittyvää tilastointia ja tutkimusta tulee tehostaa. Vastuutahot: THL, Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetushallitus.

Vammaisuus ja etninen- tai seksuaalivähemmistö

Vammaisen ihmisen kuuluessa etniseen- tai seksuaalivähemmistöön aiheuttaa se moninkertaista syrjintää.

Toimenpide-ehdotukset: Etniseen tai seksuaalivähemmistöön kuuluvien vammaisten henkilöiden kanssa työskentelevien tulee saada erityistä koulutusta tällaisten henkilöiden kohtaamisesta. Esimerkiksi kulttuurin, uskonnon ja perinnäistapojen vaikutuksesta, toimivista työskentelymalleista niin perheiden, kuin laajempien kulttuuriyhteisöjen kanssa. Vastuutahot: THL, Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetushallitus.

Vammaisuus ja kielivähemmistö

Saamenkielisillä vammaisilla on ollut vaikeuksia saada omalla äidinkielellään vammaispalveluita. Ruotsinkielistä viittomakieltä käyttäviä on Suomessa noin 300. Heidän on yhä vaikeampi saada tulkkia omalla äidinkielellään. Ruotsinkieliset sekä muuta kieltä kuin suomea äidinkielenään puhuvat iäkkäät, muistisairaat vammaiset henkilöt ovat erityisen haavoittuvassa asemassa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tulisi varmistaa, että he saavat palvelua äidinkielellään tai että mukana on osaava tulkki. Vaikka he olisivat aiemmin osanneet suomea ja henkilötiedoissa lukisi, että ovat kaksikielisiä, suomen kieli voi muistisairauden myötä heikentyä ja turvallisuutta uhkaavassa tai sairastumistilanteessa kokonaan kadota.

Toimenpide-ehdotukset: Tutkittua tietoa ja tilastoja tarvitaan enemmän vammaisista ja muistisairaista henkilöistä, kielivähemmistöön perustuvat näkökohdat huomioiden. Lisäksi varsinkin sosiaali- ja terveydenhuollon, sekä opetuksen parissa olevien vammaisten henkilöiden osalta, tulee opetustoimen henkilöstölle järjestää lisä- ja täydennyskoulutusta, sekä hyvissä ajoin suunniteltuja asiakastapaamisia ennakoiden varmistaa, että mukaan saadaan osaava tulkki tai läheinen. Vastuutahot: THL, Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetusministeriö

Vammaisuus ja oikeus terveydentilaan liittyvään sairaanhoitoon sairaalassa art. 25

Laajemminkin vaikeavammaisten henkilöiden kohdalla on perusoikeudellinen ongelma, koska kunta ei korvaa sairaalajaksolle henkilökohtaista apua ja hoitohenkilökunta ei avusta vaikeavammaista henkilöä päivittäisissä toimissa. Tämä vaarantaa vaikeavammaisen henkilön terveyttä ja turvallisuutta. Käytännössä tilanteet ovat olleet jopa henkeä uhkaavia ja lievimmillään henkilökohtaista apua tarvitsevan potilaan toimintakyvyn on laskenut pysyvästi tai tullut muita sairaalahoitoa vaativia komplikaatioita mm. painehaavat.

Vammaisten ja harvinaissairaiden lasten joutuessa sairaalahoitoon lähes edellytetään, että ainakin yksi vanhempi on mukana sairaalassa. Monilapsisissa ja yksinhuoltajaperheissä tulee huolehtia, että vanhempi saa myös tarvitsemansa levon ja että sisarukset saavat turvallisen hoidon.

Vammaisen tai harvinaissairaana lapsen palvelu- hoito- ja/tai asiakassuunnitelmiin tulee aina muistaa kirjata, miten hänen turvallinen hoitonsa ja hoivansa järjestetään poikkeustilanteissa.

Vammaisten terveydentilan vaarantumisia ja heikentymisiä on aiheutunut erilaisilla laitoshoidojaksoilla mm. tahdonvastaisessa hoidossa, kun henkilökohtaista avustajaa tai apuvälinettä ei ole sallittu käyttää.

Eduskunnan oikeusasiamies on antanut ratkaisuja, johon on sisältynyt myös taloudellinen hyvitysesitys tilanteissa, jossa lyhytaikaiseen tahdonvastaiseen hoitoon otetulla potilaalla ei ole ollut lainkaan mahdollisuuksia päästä saniteettitilaan, tilat ovat olleet esteellisiä ja häneltä on puuttunut toisen henkilön antama apu sairaalassa.

Laillisuusvalvojan (EOAK/3287/2017) kanteluratkaisussa todettiin, että liikuntavammaisen henkilön henkilökohtainen avustaja lomautettiin sairaalassa olon ajaksi eikä hoitohenkilöstö avustanut häntä päivittäisissä toimissa. Hänen ei sallittu käyttää tarvitsemiaan liikkumisen apuvälineitä. Hän joutui vammasta johtuvasta syystä syömään lattialla ja muut potilaat avustivat häntä mm. pukeutumisessa. Itsenäisen ja avustetun WC –käyntien sijaan hänet laitettiin käyttämään vaippoja, josta aiheutui haavaumia. Hän joutui sairaalaan psyykkisten syiden vuoksi, joten ylin laillisuusvalvoja ei nähnyt hoitoratkaisussa itsessään lainvastaista menettelyä. Koska hänen ei sallittu käyttää tarvitsemiaan apuvälineitä liikkumisessa eikä mahdollistettu henkilökohtaista avustajaa päivittäisiin toimintoihin sairaalassaolon ajaksi, katsottiin kohtelun loukkaavan hänen itsemääräämisoikeuttaan ja hyvitystä suositeltiin maksettavaksi.

Toimenpide-ehdotukset: Terveys- ja sosiaalivaltiosiön riittävä resursointi: työntekijän tulisi nykyistä tiiviimmin olla yhteistyö- ja koordinoituvastuussa, niin että vammaisen lapsi perheineen ja aikuinen vammaisen henkilö saisi sairaalan hoitajakson aikana tarvitsemansa tuen, esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan tai vammaispalvelulain mukaan myönnetyn palveluasumisen kotiin perusteella hänen kotonaan työskentelevän hoitoringin tutut hoitajat mukaan myös sairaalaan. Vastuutahot: THL, Sosiaali- ja terveysministeriö

Vammaisuus ja vapauden menetykset (vankila) art. 13

Poliisivankilassa henkilön vammasta johtuvia erityistarpeita ei ole aina osattu ottaa huomioon. Tämä on johtanut vangitun vammaisen terveydentilan heikentymiseen. Poliisin säilyttämien kiinniotettujen ja tutkintavankien osalta on esitettävissä puutteita terveydenhuollon saatavuuden osalta. Diabetestä sairastaneilla henkilöillä on ollut vaikeuksia hoitaa sairauttaan poliisivankilassa (mm. mielenosoitusten yhteydessä tehdyt kiinniotot).

Eräessä tapauksessa vuonna 2013 lyhytkasvuinen henkilö oli rikoksesta epäiltynä poliisivankilassa, mikä heikensi hänen terveydentilaansa ja aiheutti mm. painon putoamisen sekä nestehukan, koska hän ei yltänyt juomaan vesipisteelle. Myöhemmin hänen korvaustaan syyttömästi vangitulle korotettiin merkittävästi terveydentilan heikentymisen perusteella.

Suomalainen ongelma on myös, ettei kaikissa vankiloiden selleissä ole saniteettitiloja vaan paljuitms. Tällainen järjestely tai toimintatapa ei edistä esteettömyyttä vankiloissa.

Toimenpide-ehdotukset: poliisien ja vankilahenkilöstön koulutus sekä vankiloiden esteettömyystoimet. Vastuutahot: Sisäministeriö ja poliisihallitus sekä RISE.

Helsingissä 13. lokakuuta 2020

Invalidiliitto ry

Petri Pohjonen

pääjohtaja

Laura Andersson

yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: lakimies Elina Nieminen (elina.nieminen@invalidiliitto.fi)

